

УДК 35.072.1

ТАРАСЕНКО Тетяна Миколаївна,
канд. наук з держ. упр., доц. ДРІДУ НАДУ

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕПУТАТІВ
МІСЦЕВИХ РАД В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ
МІСЦЕВОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ**

Визначаються актуальні питання розвитку нормативно-правового регулювання відповідальності депутатів місцевих рад в умовах сучасних змін у системі місцевого самоврядування в Україні. Зауважується на тому, що проблема встановлення меж, форм і способів забезпечення відповідальності депутатів місцевих рад нерозривно пов'язана з потребою конкретизації їх прав та розмежуванням власного й колегіального обов'язку.

Ключові слова: відповідальність, депутат місцевої ради, місцеве самоврядування, децентралізація влади, реформа місцевого самоврядування.

Tarasenko T. M. Responsibility of deputies of the local councils in Ukraine in the context of the development of local and regional democracy

The topical issues for development of the normative and legal regulation of the responsibility of deputies of the local councils under conditions of modern changes in the system of the local self-government in Ukraine are defined. It is noted that the problem of establishing boundaries, forms and means of ensuring the responsibility of deputies of the local councils is inextricably linked with the need to specify their rights as well as to differentiate their own and collegial duty.

Key words: responsibility, a deputy of the local council, local self-government, decentralization of the power, local self-government reform.

Постановка проблеми. Реформи децентралізації влади, які відбулися в країнах Європи, зміцнили місцеве самоврядування та його роль як форму публічної влади. Водночас унаслідок змін з'явилися нові виклики, пов'язані з питаннями забезпечення професіоналізму та відповідальності обраних представників органів місцевого самоврядування. Важливість і суспільна затребуваність пошуку відповідей на нові запити підтверджуються в документах, спрямованих, зокрема, на визначення загальних стандартів політичної доброчесності народних обранців на місцевому та регіональному рівні, базових принципів визначення статусу, умов праці місцевих і регіональних обраних представників, ініціатив щодо публічної етики на місцевому рівні тощо [4; 9, с. 109 – 133]. Зміст цих документів є орієнтиром для подальшого розвитку законодавчого регулювання відносин відповідальності в місцевому самоврядуванні в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика відповідальності депутатів відображена в дослідженнях із проблем публічного управління, права, політичної культури, політичної системи тощо. Різні аспекти відповідальності депутатів розглядали Л. Адашис (політична відповідальність у розрізі зв'язку депутатів із виборцями) [1], Є. Бородін (законодавчий аспект визначення відповідальності в місцевому самоврядуванні) [2], Т. Василевська (етичні аспекти та кодекси поведінки депутатів) [3], П. Ворона (актуалізація відповідальності органів місцевого самоврядування в сучасних умовах розвитку місцевої демократії, посилення політичної відповідальності суспільства в цілому) [5], І. Галіахметов, С. Кожушко (засади та принципи відповідальності органів місцевого самоврядування) [6], В. Гецько (конституційно-правова відповідальність депутатів місцевих рад) [7], Ю. Каплан (механізми дострокового відкликання депутатів місцевих рад з урахуванням європейського досвіду) [10], В. Топузов (конституційно-правова відповідальність органів місцевого самоврядування) [16]. Процеси реформування, які відбуваються в Україні, та практика європейських країн підтверджують значущість питання відповідальності в місцевому самоврядуванні в умовах децентралізації влади та зростання його ролі в забезпеченні місцевого розвитку. Ця тематика є предметом живих дискусій та обговорень в експертному та науковому середовищі. Характер і специфіка існуючих проблем у цій сфері, з одного

боку, обумовлюються сутністю влади місцевого самоврядування, з іншого - особливостями національної моделі місцевого самоврядування.

Метою статті є визначення актуальних питань розвитку нормативно-правового регулювання відповідальності депутатів місцевих рад в умовах сучасних змін у системі місцевого самоврядування в Україні. Одним із основних завдань дослідження є розгляд правових інструментів Ради Європи щодо здійснення місцевої та регіональної демократії.

Виклад основного матеріалу. Через існування протягом тривалого часу «слабкого» місцевого самоврядування в Україні залишилися поза увагою питання, пов'язані з реалізацією принципів місцевої демократії, у тому числі ті, що стосуються відповідальності і взаємовідносин депутатів місцевих рад із населенням, інтереси якого вони представляють. З огляду на зазначене важливим є визначення ключових питань, які потребують належного відображення в нормативно-правовому регулюванні діяльності депутатів місцевих рад.

Основним законодавчим актом щодо цього є Закон України «Про статус депутатів місцевих рад» (від 11 липня 2002 р. № 93-IV). Висновки експертів Ради Європи щодо його змісту вимагають більш уважного перегляду та внесення необхідних змін. Так, в аспекті взаємодії депутатів місцевих рад із виборцями зауважується необхідність зазначення того, що депутат місцевої ради має діяти в інтересах усієї спільноти, яку представляє, а не лише тих, хто за нього голосував. Тим самим підкреслюється, що він не повинен обмежуватися імперативним мандатом. Відповідно, за висновком експертів, вищезазначеному не відповідають положення п. 2 ст. 10 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» щодо можливості відкликання в будь-який час депутата місцевої ради, який не виправдав довіри виборців, та ст. 38 про можливість відкликання такого депутата виборцями. Подібні зауваження стосуються й п. 3 ст. 37, де мова йде про невідповідність практичної діяльності депутата місцевої ради його передвиборчій програмі як підставу для його відкликання за народною ініціативою. Зауважується на неможливості встановлення всіх, хто голосував за цього депутата та його програму (адже вибори проводяться шляхом таємного голосування), та відповідно тих, хто може його відкликати [4, с. 4; 15]. Водночас потребує уточнення те, що в зазначеному положенні п. 1 ст. 38 йдеться саме про право вносити пропозицію про відкликання депутата місцевої ради за

народною ініціативою, яке мають громадяни України, які відповідно до закону про місцеві вибори є виборцями відповідного виборчого округу [15]. Таке формулювання в цілому відповідає загальним принципам місцевої демократії, тому що це право не обмежується тими виборцями, які голосували за відповідного депутата. Водночас положення п. 2 ст. 10 цього закону може розглядатися як певне обмеження демократичних принципів місцевої демократії, оскільки в такому контексті відбувається обмеження кола тих, перед ким має відповідати депутат, та тих, хто може його відкликати.

У цьому питанні особливо важливим є розгляд співвідношення відкликання з імперативним мандатом. Застереження експертів стосовно наявності певного звуження підходу до розгляду відповідальності на основі застосування імперативного мандата, вочевидь, пов'язано з наявністю суперечності між таким мандатом та принципом представництва інтересів усього місцевого населення, яке представляє відповідний депутат (не тільки тих, хто за нього голосував). На підтримку такої думки висловлюються й дослідники, зокрема підкреслюється відмова більшості країн-членів ЄС від застосування імперативного мандата як практики, що обмежує свободу, незалежність діяльності депутата [1, с. 41; 4, с. 4; 10]. Прикладом застосування такої практики в Україні є закріплення залежності народного депутата від політичної партії. Так, у ст. 81 Конституції України передбачена можливість дострокового припинення повноважень народного депутата України за умови його невходження до складу депутатської фракції політичної партії, від якої він обирався, або його виходу зі складу такої фракції [11]. У експертів виникає занепокоєння щодо можливості закріплення імперативного мандата й для депутатів місцевих рад. Така вірогідність підтверджується проектом закону № 3693 «Про внесення змін до закону «Про статус депутатів місцевих рад», у якому підсилюється роль партій у відкликанні депутатів місцевих рад [14]. Крім того, у діючому Законі України «Про статус депутатів місцевих рад» у ст. 41 також закріплена вирішальна роль партії в процедурі відкликання депутата за народною ініціативою для депутатів, висунутих відповідною місцевою організацією партії [15]. Необхідність отримання рішення вищого керівного органу партії про відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою стосується більшості депутатів місцевих рад, оскільки за Законом України «Про місцеві вибори» місцеві організації політичних партій мають право подавати

кандидатури на всі місцеві вибори депутатів, а також голів та старост. Це не стосується лише депутатів, обраних шляхом самовисування (депутати сільських та селищних рад та посади сільських та селищних голів, старост) [13]. Наслідком подальшого закріплення залежності депутатів місцевих рад від партій стане обмеження можливості їх відкликання з боку всіх потенційних виборців. Подібні кроки в цьому напрямі потребують усвідомлення наявності загрози подальшому утвердженню принципів і стандартів місцевої демократії в Україні та виконанню завдань реформи місцевого самоврядування. Головна загроза – розірвання зв'язку між депутатами місцевих рад і виборцями, послаблення впливу територіальної громади на депутатів. Більше того, «розмивається» природа представницьких органів місцевого самоврядування як таких, що представляють інтереси місцевого населення.

У питанні регулювання відносин між депутатами місцевих рад та виборцями експерти Ради Європи пропонують видалити ст. 16 і 17 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад». Мова йде про звіти депутата місцевої ради перед виборцями та зустрічі з ними, а також про доручення виборців. Так, зауважується, що відносини між депутатами місцевих рад та виборцями «не мають регламентуватися незмінними стандартами», а повинні базуватися на ініціативах цих двох сторін, що має всіляко заохочуватися, а не встановлюватися законом [4, с. 4]. Крім того, зауважується на занадто громіздкій процедурі відкликання депутата місцевої ради. Загалом до аспектів, які потребують внесення уточнень та більш чіткого регламентування, віднесено:

- підзвітність;
- види відповідальності та умови їх настання (наприклад, Рада Європи встановлює такі умови, як груба недбалість, навмисний злочинний намір, недобросовісна практика);
- декларування конфлікту інтересів депутата місцевої ради;
- заборона на влаштування на роботу до окремих типів компаній після закінчення строку виборних повноважень [4, с. 5, 12]. Так, стосовно останнього пункту практика такої заборони є звичайною для європейських країн.

З точки зору регулювання відносин відповідальності депутатів місцевих рад можна зазначити, що можливість відкликання депутата місцевим населенням, інтереси якого він представляє у відповідній раді, є одним з нечисленних засобів

притягнення його до відповідальності і передбачена в українському законодавстві. До основних умов дострокового припинення обов'язків депутата місцевої ради належать порушення конституційних, законодавчих норм, невиконання, неналежне виконання його обов'язків, вимог до дисципліни.

Розвиток нормативно-правового регулювання питань відповідальності потребує врахування європейського досвіду реалізації принципів місцевої та регіональної демократії. Стосовно цього зазначається наявність в європейських країнах усталеної практики забезпечення відповідальності та підконтрольності органів місцевого самоврядування на основі таких механізмів місцевої демократії, як місцеві референдуми, громадські слухання, місцеві ініціативи тощо, а також удосконалення системи проведення місцевих виборів [10]. Вивчення питання дає змогу припустити доцільність запровадження в українській практиці проведення місцевих референдумів, зокрема й з питань відкликання депутатів місцевих рад. Така практика може стати альтернативою відкликання «за народною ініціативою», що більшою мірою відповідатиме змістовному відображенню принципів прямої демократії. Важливим завданням сьогодні є нормативно-правове забезпечення реалізації форм місцевої демократії, що має створити більш сприятливе середовище для розвитку ініціатив місцевого населення, його участі у вирішенні питань місцевого значення. Одним з інструментів цього є Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах місцевого органу владу [8].

Однією з тенденцій, яка заслуговує на особливу увагу дослідників та практиків, є активна діяльність у сфері встановлення та забезпечення виконання етичних принципів діяльності депутатів відповідних рад різних рівнів місцевого самоврядування. Зокрема, у «Типовому пакеті ініціатив» стосовно публічної етики на місцевому рівні Керівного комітету з питань місцевої і регіональної демократії Ради Європи (CDLR) місцевій владі рекомендується: ухвалити відповідні кодекси поведінки місцевих обраних представників, які розробляються на основі типового кодексу, підготовленого на центральному рівні влади з урахуванням пропозицій різних організацій; знайомити із цими кодексами як обраних представників, так і органи державної влади, громадськість [4, с. 16].

У питанні визначення законодавчих норм відповідальності місцевих обраних представників зауважується на необхідності встановлення відповідним центральним

органом влади загальних основ індивідуальної чи колективної (через відповідальність органу) відповідальності за їх дії чи бездіяльність. При цьому підкреслюється, що особиста відповідальність місцевих обраних представників розглядається в межах злісної чи умисної неправомірної поведінки. Також відзначається потреба наявності спеціалізованих судів (чи спеціальна підготовка судів), які б розглядали справи відповідальності обраних представників, або створення незалежних спеціалізованих адміністративних органів, які будуть надавати висновки суддям щодо цих питань [4, с. 19]. Для відсторонення депутата від його обов'язків необхідні: рішення відповідної особи про відставку; судові рішення (наприклад, у разі серйозної неправомірної поведінки під час виконання обов'язків, порушення публічної етики); підтвердження місцевим органом влади чи відповідною виборчою комісією в разі неправоздатності [4, с. 17].

Потребує врахування те, що у створенні сприятливого середовища для діяльності депутатів на місцевому та регіональному рівнях важливе місце відводиться навчання новообраних представників та інформуванню і навчання тих, хто вже працює, стосовно змін, які відбуваються в системі місцевого самоврядування, зокрема в законодавстві. Так, у Звіті Керівного комітету з питань місцевої і регіональної демократії Ради Європи (CDLR) щодо статусу та умов праці місцевих і регіональних обраних представників внесено рекомендацію надати право усім новообраним представникам на базове навчання з питань організації та функціонування місцевого самоврядування, їх обов'язків, відповідальності у цій сфері на основі курсів або шляхом відповідного надання документів стосовно цього. Досвід зарубіжних країн свідчить, що таке навчання забезпечується або центральним органом влади, відповідальним за місцеві та регіональні органи влади, або безпосередньо самими органами місцевого самоврядування, або асоціаціями місцевого самоврядування [4, с. 13 – 14].

Зміни у сфері місцевого самоврядування, які відбулися в країнах Європи останніми роками, привели до розширення функцій депутатів місцевого та регіонального рівнів. Таке зростання функціонального навантаження стало наслідком децентралізації, укрупнення місцевого самоврядування, посилення вимог до надання якісних послуг, розширення участі приватного сектору в публічному секторі, а також наявність широких дискреційних повноважень депутатів, зокрема у сфері

приватизації, державних договорів, розподілу житла. Перелічені чинники водночас створили сприятливе середовище для корупції та неетичної поведінки депутатів [9, с. 76 – 77]. Показовим прикладом практики такого зловживання стали порушення, виявлені в 90-х рр. XX ст. у Сполученому Королівстві, які спонукали до вжиття відповідних заходів, що отримали назву «реформи Нолана» (виявлення фактів розподілу житла з фондів місцевого самоврядування в обмін на голосування на виборах) [9, с. 76 – 77]. Особливість ситуації полягала в тому, що депутати місцевого рівня у Сполученому Королівстві можуть бути наділені виконавчими повноваженнями, зокрема стосовно надання дозволів (питання забудови, розподілу житла, надання грантів, приміщень місцевим громадським організаціям та ін.) [9, с. 129 – 130].

Одним з основних кроків подолання проблем, пов'язаних із такою поведінкою, було внесення пропозиції зобов'язати місцеві ради прийняти кодекси поведінки та запровадити декларування депутатів місцевого рівня власних фінансових інтересів з наступним їх оприлюдненням у громадському журналі реєстрі при відповідній місцевій раді. При цьому передбачались і заходи організаційного забезпечення виконання кодексів поведінки: створення цільових комітетів з питання моніторингу та наділення відповідними повноваженнями місцевих судів на регіональному рівні [9, с. 85 – 86, 132 – 133]. В основу стандартів поведінки було закладено 7 основних принципів Кодексу поведінки для місцевої влади: самовідданість, непідкупність, об'єктивність, підзвітність, відкритість, чесність, лідерство [17].

Діяльність, спрямована на сприяння високим стандартам поведінки, захист етичної практики в органах місцевого самоврядування, залишається актуальною в Сполученому Королівстві й на сучасному етапі. Передусім ідеться про спостереження за етичними стандартами в місцевому самоврядуванні шляхом консультацій, опитування зацікавлених сторін. Основним заходом щодо цього є запровадження кампанії усебічного вивчення стану справ у цій сфері. Таку діяльність здійснює Комітет з питань стандартів у публічному житті, який вивчає практику застосування етичних стандартів місцевого самоврядування та інформує про результати цієї перевірки. Комітет опікується питаннями запровадження кодексів поведінки місцевих рад та їх виконання, декларування інтересів та управління конфліктами інтересів на всіх рівнях місцевого самоврядування [18].

Основними питаннями, які ставляться до зацікавлених сторін, є такі: 1. Чи забезпечують існуючі структури, процеси, практика високі стандарти поведінки в місцевих радах? Якщо ні, скажіть, чому? 2. Що є найважливішими прогалинами у сфері етичних стандартів органів місцевого самоврядування? [19]. Зацікавленими сторонами, яких опитують, є місцеві органи влади та комітети з питань стандартів; члени місцевої влади (депутати місцевих рад); посадовці місцевої влади (зокрема, чиновники структур з питань моніторингу); незалежні особи; аналітичні центри, які мають інтерес або досвід діяльності в місцевому самоврядуванні, академічні колективи; представницькі органи або групи, пов'язані з місцевими органами влади, представники громадськості [18; 19].

Відповідно практика підтверджує висновок науковців про те, що кодекси поведінки депутатів є одним з елементів етичного реформування публічного управління, етичної інфраструктури депутатської діяльності та інструментом підтримки депутатської етики на основі уміщення в них загальних цінностей, норм, якостей, що висуваються до них суспільством [3]. Такі кодекси є важливою частиною соціального контролю, засобом боротьби з використанням влади в особистих цілях, закритістю влади тощо [3]. Вони також можуть розглядатися як засіб формування знань і навичок щодо усвідомлення ролі, змісту діяльності депутата місцевої ради стосовно вирішення питань місцевого значення. Поширення досвіду прийняття таких кодексів на рівні місцевих рад ми розглядаємо як дієвий спосіб поглиблення взаємовідносин депутатів із громадянами та підвищення ефективності діяльності депутатів місцевих рад щодо представлення інтересів місцевих жителів.

Загальне бачення змісту депутатської етики знаходить відображення у ст. 8 «Депутатська етика» Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» [15]. У п. 2 цієї статті зазначається, що інші правила депутатської етики та заходи впливу на депутатів, які їх порушують, також можуть бути встановлені в регламенті ради або статуті територіальної громади [15]. Таке формулювання створює сприятливе підґрунтя для розвитку практики регулювання питань депутатської етики на рівні локальних нормативно-правових актів, що дозволяє більш повно врахувати особливості такої діяльності, запроваджувати різні форми і засоби спостереження за їх виконанням за широкою участю усіх зацікавлених сторін. Окрім зазначеного закону, у цій сфері діють Загальні правила етичної поведінки державних службовців

та посадових осіб місцевого самоврядування [12]. Можна зробити висновок, що на центральному рівні визначено загальні підходи до регламентування етичних питань поведінки депутатів місцевих рад. Однак, незважаючи на наявність етичних кодексів в окремих представницьких органах місцевого самоврядування, така практика потребує подальшого поширення на рівні локальної нормотворчості та значно більшої популяризації. Це передбачає активізацію діяльності сільських, селищних, міських, районних та обласних рад, а також асоціацій місцевого самоврядування. Окрім того, необхідним є усвідомлення того, що за умов відсутності дієвих процедур контролю, інструментів моніторингу практики дотримання етичних правил поведінки такі документи залишаються декларативними, безсилим вплинути на зменшення «сірих зон» у діяльності депутатів місцевих рад.

Висновки. Проблема встановлення меж, форм та способів забезпечення відповідальності депутатів місцевих рад нерозривно пов'язана з потребою конкретизації їх прав і обов'язків та розмежуванням власного й колегіального обов'язку. Адже очевидним є те, що діяльність депутата здійснюється на основі колегіального прийняття рішень, тобто повноваження мають колегіальний характер. У цьому розрізі мова йде про колегіальну відповідальність – відповідальність ради. Водночас поіменне голосування дозволяє говорити про можливість встановлення особистої відповідальності депутата місцевої ради. Межі особистої відповідальності, зокрема, обумовлюються такими питаннями, як відвідування пленарних засідань ради, засідань постійної комісії ради, звітування перед громадянами, декларування особистих інтересів, дотримання етичних правил поведінки тощо. Це питання власної організації та виконання роботи депутата, представника інтересів місцевого населення. Саме розмежування колегіальних та особистих обов'язків депутата є підґрунтям для визначення норм регламентування відносин відповідальності депутатів місцевих рад.

Відповідно, регулювання цих відносин передбачає врахування таких складників: декларування депутатом своїх інтересів (фінансових, майнових, сімейних) під час обговорення питань, голосування за відповідні рішення; дотримання бюджетної дисципліни; дотримання принципів етики поведінки як основи діяльності публічної особи. Зазначені питання мають бути належно відображені в Законі України «Про статус депутатів місцевих рад». Реалізація

зазначених положень можлива за умов наявності чітких правових інструментів (процедур, порядку) реалізації депутатами місцевих рад їх прав та обов'язків. Важливе місце в цьому має відводитися розвитку процедур адміністративного нагляду та альтернативних форм нагляду за діяльністю усіх суб'єктів місцевого самоврядування, а також практики застосування інформаційних, комунікаційних інструментів (урізноманітнення їх форм) як основи забезпечення їх публічності, гласності, підзвітності та відповідальності перед територіальною громадою.

У більш широкому вимірі перед системою публічного управління України стоїть виклик щодо забезпечення подальшого розвитку місцевої та регіональної демократії. У цьому контексті особливого значення набуває широке запровадження різних форм безпосередньої участі громадян у процесах прийняття та реалізації рішень з питань місцевого значення, практики сприяння ініціативам місцевого населення в організації життя на місцевому рівні. Це серед іншого вимагає належного визначення процедур, порядку їх здійснення на рівні локальних нормативно-правових актів. Результатом має стати розширення простору відносин відповідальності, урізноманітнення засобів регулювання різних його аспектів, розподілу міри відповідальності між різними суб'єктами місцевого самоврядування, у тому числі й місцевого населення, за стан справ у цій сфері. Зазначене визначає перспективи подальших досліджень за цим напрямом наукових пошуків.

Список використаних джерел

1. **Адашис Л. І.** Зв'язок депутатів із виборцями: політична відповідальність чи імперативний мандат? / Л. І. Адашис // Вісн. МСУ. Сер. Право». – № 2(13). – 2014. – С. 39 – 46. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2014_2_6.
2. **Бородін Є. І.** Визначення відповідальності в місцевому самоврядуванні в Україні: законодавчий аспект / Є. І. Бородін, Т. М. Тарасенко // Аспекти публічного управління. – 2017. – Т. 5. – № 8 – 9. – С. 56 – 65.
3. **Василевська Т. Е.** Кодекси поведінки депутатів як інструменти підтримки депутатської етики / Т. Е. Василевська // Державне управління: теорія та практика. – 2013. – №2. – С. 5 – 13. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2013_2_3.

4. **Висновок** щодо Закону України «Про статус депутатів місцевих рад», м. Страсбург, 24 жовтня 2017 року CELGR/LEX(2017)2 / Центр експертизи реформ місцевого самоврядування. – 2017. – 29 с. – Режим доступу : <http://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/40681.pdf>30.03.2018.

5. **Ворона П. В.** Місцеве самоврядування України в контексті розвитку представницької влади : монографія / П. В. Ворона. – Полтава : ПУЕТ, 2012. – 187 с.

6. **Галіахметов І. А.** Основні засади та принципи відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування: муніципально-правовий аспект / І. А. Галіахметов, С. І. Кожушко // Вісн. Вищої ради юстиції. – 2011. – № 2(6). – С. 135 – 147. – Режим доступу : http://www.vru.gov.ua/Docs/visnik06_13.pdf.

7. **Гецько В. В.** Конституційно-правова відповідальність народних депутатів України та депутатів місцевих рад: проблеми теорії та практики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Гецько В. В. ; Ужгород. нац. ун-т. – Ужгород, 2015. – 19 с.

8. **Додатковий** протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах місцевого органу влади : протокол, міжнародний інструмент від 16 листопада 2009 р. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_946.

9. **Європейський** кодекс поведінки з політичної доброчесності народних обранців місцевого та регіонального рівнів. Обговорений та прийнятий Конгресом 17 черв. 1999 р. / Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи, березень 2016. – 134 с.

10. **Каплан Ю. Б.** Механізми дострокового відкликання депутатів місцевих рад: європейський досвід для України : аналіт. зап. / Нац. ін-т стратег. дослідж. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1897/>, 05.04.2018.

11. **Конституція** України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. : із змінами. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/page2>.

12. **Про затвердження** Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : наказ Національного агентства України з питань державної служби від 5 серп. 2016 р. № 158. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16>.

13. **Про місцеві** вибори : Закон України від 14 лип. 2015 р. № 595-VIII. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/595-19>.
14. **Про статус** депутатів місцевих рад (щодо відкликання депутатів місцевих рад) : проект Закону про внесення змін до Закону України № 3693 від 22 груд. 2015 р. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57517.
15. **Про статус** депутатів місцевих рад : Закон України від 11 лип. 2002 р. № 93-IV. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/93-15>.
16. **Топузов В. І.** Конституційно-правова відповідальність органів місцевого самоврядування / В. І. Топузов // Вісн. Маріуп. держ. ун-ту. Сер. «Право». – Маріуполь, 2013. – Вип. 5. – С. 245 – 250.
17. **Guidance** The 7 principles of public life. Published 31 May 1995 / Committee on Standards in Public Life. – Access mode : <https://www.gov.uk/government/publications/the-7-principles-of-public-life/the-7-principles-of-public-life--2>, 28.03.2018.
18. **Open** consultation Local government ethical standards: stakeholder consultation. Published 29 January 2018, Committee on Standards in Public Life. – Access mode : <https://www.gov.uk/government/consultations/local-government-ethical-standards-stakeholder-consultation>.
19. **Review** of Local Government Ethical Standards: Stakeholder Consultation. – Access mode : <https://www.gov.uk/government/consultations/local-government-ethical-standards-stakeholder-consultation>, 28.03.2018.

List of references

1. **Adashys L. I.** Zviazok deputativ iz vybortsiamy: politychna vidpovidalnist chy imperatyvnyi mandat? / L. I. Adashys // Visn. MSU. Ser. Pravo». – № 2(13). – 2014. – S. 39 – 46. – Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2014_2_6.
2. **Borodin Ye. I.** Vyznachennia vidpovidalnosti v mistsevomu samovriaduvanni v Ukraini: zakonodavchyi aspekt / Ye. I. Borodin, T. M. Tarasenko // Aspekty publicznego upravlinnia. – 2017. – Т. 5. – № 8 – 9. – S. 56 – 65.

3. **Vasylevska T. E.** Kodeksy povedinky deputativ yak instrumenty pidtrymky deputatskoi etyky / T. E. Vasylevska // Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka. – 2013. – № 2. – S. 5 – 13. – Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2013_2_3.

4. **Vysnovok** shchodo Zakonu Ukrainy «Pro status deputativ mistsevykh rad», m. Strasburh, 24 zhovtnia 2017 roku CELGR/LEX(2017)2 / Tsentr ekspertyzy reform mistsevoho samovriaduvannia. – 2017. – 29 s. – Rezhym dostupu : <http://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/40681.pdf>30.03.2018.

5. **Vorona P. V.** Mistseve samovriaduvannia Ukrainy v konteksti rozvytku predstavnytskoi vlady : monohrafiia / P. V. Vorona. – Poltava : PUET, 2012. – 187 s.

6. **Haliakhmetov I. A.** Osnovni zasady ta pryntsypy vidpovidalnosti orhaniv i posadovykh osib mistsevoho samovriaduvannia: munitsypalno-pravovyi aspekt / I. A. Haliakhmetov, S. I. Kozhushko // Visn. Vyshchoi rady yustytsii. – 2011. – № 2(6). – S. 135 – 147. – Rezhym dostupu : http://www.vru.gov.ua/Docs/visnik06_13.pdf.

7. **Hetsko V. V.** Konstytutsiino-pravova vidpovidalnist narodnykh deputativ Ukrainy ta deputativ mistsevykh rad: problemy teorii ta praktyky : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.02 / Hetsko V. V. ; Uzhhorod. nats. un-t. – Uzhhorod, 2015. – 19 c.

8. **Dodatkovyi** protokol do Yevropeiskoi khartii mistsevoho samovriaduvannia pro pravo uchasti u spravakh mistsevoho orhanu vladu : protokol, mizhnarodnyi instrument vid 16 lystopada 2009 r. – Rezhym dostupu : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_946.

9. **Ievropeiskyi** kodeks povedinky z politychnoi dobrochesnosti narodnykh obrantsiv mistsevoho ta rehionalnoho rivniv. Obhovorenyi ta pryiniaty Konhresom 17 cherv. 1999 r. / Konhres mistsevykh i rehionalnykh vlad Rady Yevropy, berezen 2016. – 134 s.

10. **Kaplan Yu. B.** Mekhanizmy dostrokovoho vidklykannia deputativ mistsevykh rad: yevropeiskyi dosvid dlia Ukrainy : analit. zap. / Nats. in-t strateh. doslidzh. – Rezhym dostupu : <http://www.niss.gov.ua/articles/1897/>, 05.04.2018.

11. **Konstytutsiia** Ukrainy : pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 cherv. 1996 r. : iz zminamy. – Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr/page2>.

12. **Pro zatverdzhennia** Zahalnykh pravyl etychnoi povedinky derzhavnykh sluzhbovtziv ta posadovykh osib mistsevoho samovriaduvannia : nakaz Natsionalnoho ahentstva Ukrainy z pytan derzhavnoi sluzhby vid 5 serp. 2016 r. № 158. – Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16>.

13. **Pro mistsevi** vybory : Zakon Ukrainy vid 14 lyp. 2015 r. № 595-VIII. – Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/595-19>.

14. **Pro status** deputativ mistsevykh rad (shchodo vidklykannia deputativ mistsevykh rad) : proekt Zakonu pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy № 3693 vid 22 hrud. 2015 r. – Rezhym dostupu : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57517.

15. **Pro status** deputativ mistsevykh rad : Zakon Ukrainy vid 11 lyp. 2002 r. № 93-IV. – Rezhym dostupu : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/93-15>.

16. **Topuzov V. I.** Konstytutsiino-pravova vidpovidalnist orhaniv mistsevoho samovriaduvannia / V. I. Topuzov // Visn. Mariup. derzh. un-tu. Ser. «Pravo». – Mariupol, 2013. – Vyp. 5. – S. 245 – 250.

17. **Guidance** The 7 principles of public life. Published 31 May 1995 / Committee on Standards in Public Life. – Access mode : <https://www.gov.uk/government/publications/the-7-principles-of-public-life/the-7-principles-of-public-life--2>, 28.03.2018.

18. **Open** consultation Local government ethical standards: stakeholder consultation. Published 29 January 2018, Committee on Standards in Public Life. – Access mode : <https://www.gov.uk/government/consultations/local-government-ethical-standards-stakeholder-consultation>.

19. **Review** of Local Government Ethical Standards: Stakeholder Consultation. – Access mode : <https://www.gov.uk/government/consultations/local-government-ethical-standards-stakeholder-consultation>, 28.03.2018.

Надійшла до редколегії 19.04.18